

En historie fra den gang, Danmark nær var kommet i krig med Rusland

Danmark og Rusland har aldrig været i krig med hinanden. Det er det glade budskab, som skåltaler og anden festivitas gennem tiderne har kunnet fortælle. Selv om retorikken i de senere år unægtelig har været præget af helt andre og uforsonlige toner mellem de to lande. Viderebragt af en samlet dansk presse og fodret af historieløse og koldkrigs-fikserede og koldkrigs-forvirrede politikere, medier og andre meningsdannere. Og som tilsyneladende ikke ønsker at lytte til hverken historikere eller andre med større sans for og viden om fortidens finurligheder. Denne kroniks tema er ikke - hverken nutids- eller fremtidsorienteret - men handler om historien og indledningens glade tema.

Danmark og Rusland har vitterlig aldrig været i krig med hinanden. Men det har været tæt på. Og lad os inderligt håbe, at også fremtidens skåltaler kan fortsætte traditionen med at understrege det glade budskab. Men når det er sagt, hører det også med til historien, at den en gang alvorligt truede med at ende i krig. Vi skal tilbage til 1700-tallet og dette århundredes stringente skakbræt-diplomati. Forstået som en på fornuft baseret udenrigspolitik, hvis spilleregler alle kendte og langt hen ad vejen også respekterede. En udenrigspolitik, der byggede på formlen: Når du gør sådan, reagerer jeg fornuftsmæssigt på denne måde. Derfor skakbræt-metaforen. Men i 1762 optrådte der på den udenrigspolitiske scene nogle aktører, der enten ikke kendte eller ikke ville følge spillets regler. Og som derfor optrådte som Spielverderber. Historien tager sit udgangspunkt i hertugdømmet Gottorp. Men egentlig skal vi tilbage til 1544, hvor kong Christian 3. delte hertugdømmet Slesvig med sine yngre brødre, Adolf og Hans. Sidstnævnte fik den haderslevske del, mens Adolf satte sig på den gottorpske del med sæde i byen Slesvig.

Adolfs senere efterfølger, den særdeles kultur-interesserede Frederik 3. (1616-59) havde som hertug på Gottorp Slot i de for Danmark så katastrofale år i 1650erne samarbejdet aktivt med svenskekongen. Et svigt, som efterfølgende motiverede den danske konge til ved først givne lejlighed at tage hævn. Den kom i 1721, hvor Danmark sammen med Rusland stod som sejrherre i Den store nordiske Krig. Og med Sverige som den tabende magt. Kong Frederik 4. benyttede straks denne anledning til at inddrage de hertugelige dele af hertugdømmet Slesvig under kronen. En handling, som naturligvis kun forværrede de i forvejen fjendtlige toner. Den nu hjemløse hertugfamilie på Gottorp, i datiden kaldt ”slangen ved det danske riges barm”, flakkede i de næste år rundt – snart i Stockholm, snart i Skt. Petersborg.

Relationerne mellem Danmark og Rusland blev i 1700-tallet både intense og dramatiske. Gennem hele dette århundrede spillede forholdet til naboen i øst en vigtig rolle i vor udenrigspolitik. I enkelte perioder fik de dansk-russiske forbindelser også afgørende betydning for det europæiske statssystem. Mere om det nedenfor.

Tsar Peter havde 1716 besøgt sin danske hersker-kollega, Frederik 4. Det vil sige, gæsten var ganske utraditionelt og udiplomatisk vadet i land på Falster, havde ligeledes ganske uhøvisk jaget et kro-ægtepar ud af deres seng og lagt sig der, iført sine enorme støvler - som en samtidig kilde beretter. I København forsøgte kongen at adspredde sin evigt rastløse kollega med bl.a. jagtture i Dyrehaven og fester på slottet. Under et taffel, der bød på rigeligt med drikkevarer, bemærkede værten i forbifarten, at han havde hørt, at også tsaren havde en maitresse, dvs. elskerinde. Hvortil gæsten ganske u-diplomatisk svarede: - Mine horer koster mig ikke meget, men hun som I holder koster Eder tusinder af rigsdaler, som I kunne anvende på en langt nyttigere måde.

Peter den Store havde om tronfølgen bestemt, at ”den regerende hersker altid vil have frihed til at udpege sin arvtager og – hvis han hos den udpegede opdager uønskede egenskaber – til at ændre beslutningen, for at børnene og efterkommerne, når de således holdes i ave, ikke skal gribes af --- hovmod”. Tsaren nåede imidlertid ikke selv at udpege en efterfølger før, han udåndede i 1725. Dermed var vejen åbnet for alle muligheder. Perioden 1725-62 kaldes i Ruslands historie ofte for paladsrevolutionernes epoke. I de fleste tilfælde af tronskifte var det garderegimenternes indgriben, der afgjorde sagen.

Peter den Store efterlod sig to døtre. Den unge gottorpske hertug Karl Frederik (1700-39) blev i 1724 gift med den ene af disse døtre, Anna Petrovna. Samtidig med giftermålet forpligtede Peter den Store sig til at genindsætte sin svigersøn i dennes retmæssige besiddelser i hertugdømmet Slesvig, om nødvendigt med våbenmagt. Men efter tsarens død i 1725 blev hertugens stilling mere usikker, og efter 1730 blev det gottorpske parti gradvist sat ud af kraft i Skt. Petersborg. I 1728 døde Anna Petrovna i barselsseng i Holsten efter at have født sønnen Karl Peter Ulrik. Hendes gemal, ovennævnte hertug Karl Frederik, gik ligeledes i graven elleve år senere, i 1739.

Det betød, at den endnu mindreårige Karl Peter Ulrik (1728-62) nu arvede hertugtitlen sammen med slægtens besiddelser i Holsten samt og ikke mindst et indædt had til Danmark. Nogle år senere blev han af mosteren Elisabeth Petrovna (den anden af Peter den Stores døtre), der siden 1741 var russisk hersker, kaldt til Skt. Petersborg og gjort til tronfølger efter hende. Det betød, at sorte skyer for Danmarks fremtid anedes i horisonten. Elisabeth arrangerede for sin nevø og tronfølger et ægteskab med prinsesse Sophia Augusta Frederica fra det ubetydelige tyske fyrstendømme Anhalt-Zerbst. Ved giftermålet konverterede hun til Den russisk-ortodokse Kirke under navnet Jekaterina Fjodorovna eller blot Katharina. Karl Peter Ulrik var psykisk svag og særdeles preussisk-venlig. Såfremt vi skal fæste tillid til ægtefællens senere erindringer, var hans største fornøjelse at lege med dukker samt eksercere med et par regiment, iklædt preussiske uniformer. I det hele taget var Preussens konge, Frederik den Store (1740-86), den unge tronfølgers store forbillede.

I 1732, mens Gottorp-slægtens indflydelse i Skt. Petersborg var ringe, undertegnede Rusland og Østrig en alliancekontrakt med Danmark, hvis konge dermed nu fik to stormagters garantier for besiddelsen af den tidligere gottorpske del af Slesvig. Man kan sige, at det slesvigske spørgsmål i realiteten blev afgørende for, at Rusland blev integreret i det europæiske statssystem på Østrigs side. Alliancen med Østrig blev simpelthen det afgørende skridt, der styrede Ruslands ageren i Europa de næste 35 år. Således i krigen mod opkomlingen, den tyske stat Preussen, i Den preussiske Syvårskrig 1756-63. Men et dødsfald kom i vejen og ændrede situationen dramatisk for lille Danmark. Krig med det store Rusland var pludselig en nærliggende trussel.

I begyndelsen af 1762 døde tsarina Elisabeth nemlig - et dødsfald, der automatisk satte dansker-haderen Karl Frederik Ulrik på tsar-tronen i Skt. Petersborg under navnet Peter den 3. Han sluttede straks våbenstilstand med Ruslands naturlige modstander i Den preussiske Syvårskrig, nemlig Preussen. Blot for i maj 1762 at indgå i et forbund med netop dette af den nye tsar beundrede land. Det vil sige, at Peter 3 opgav alle de landvindinger, Rusland havde tilkæmpet sig i flere blodige krige – for efterfølgende i alliance med Preussen at kaste sig ud i en krig med Danmark. Russiske og danske tropper stod snart over for hinanden i Mecklenburg.

Den danske konge Frederik 5. har fra de skæbnesvangre dage i 1762 efterladt sig en bøn til Gud, hvor han ydmygt underskriver sig ”Friederich, dein Wurm, Staub und Asche”. Borte var al storhed fra bedstefaderens møde med tsar Peter i 1716. Krig med Rusland var ikke blot en mulighed, men ved at blive en levende realitet. Indtil tsar Peter 3. - atter ved garderregimenternes hjælp - blev afsat af fru, der nu blev ny tsarina under navnet Katharina 2. Få dage senere blev Peter 3. fundet dræbt. Den nye tsarina og kejserinde indstillede øjeblikkeligt al krigsførsel, og Danmark var reddet på målstregen. Det storpolitiske skakbræt var atter intakt. Og derfor kan vi fortsat i skåltaler hylde, at vi aldrig har været i krig med Rusland. Samt håbe, at det også holder i fremtiden.

For at afrunde Det gottorpske Spørgsmål, der i næsten et halvt århundrede havde stået på det europæiske diplomatis dagsorden, så fandt det sin endelige løsning i 1773. Ved et mageskifte, hvor huset Gottorp mod at få eftergivet al gæld samt modtage en krigsskade-erstatning opgav alle krav på Slesvig, mens den hertugelige del af Holsten blev opgivet i et mageskifte med de nordtyske grevskaber Oldenburg og Delmenhorst.